

Bij-de-tijds gemeente zijn ó over culturele relevantie

Er waait een frisse wind door delen van christelijk Nederland. Trefwoorden zijn *gemeenteopbouw* en *Willow Creek*. In de kolommen van De Christen is al verschillende keren aandacht besteed aan beide onderling samenhangende bewegingen. In dit artikel besteden wij aandacht aan één van de kenmerken van beide bewegingen, nl. de *culturele relevantie*. Om het te formuleren in de terminologie van het 3e principe van de Willow Creek-beweging: "Wij geloven dat de kerk cultureel relevant behoort te zijn, zonder daarbij de zuivere Bijbelse leer prijs te geven"

Wat beschouwt de Willow Creek-beweging als cultureel relevant? Door de kerk georganiseerde bijeenkomsten waarin moderne mensen, die leven buiten de sfeer van geloof en kerk, zich thuis voelen. Dat houdt bijv. in dat de ontmoetingsruimte meer lijkt op een schouwburg dan op een kerk. Geen liturgisch centrum met preekstoel, kruis, avondmaalstafel en doopvont, maar een toneel voor het opvoeren van sketches. Geen orgel maar een band of orkest voor de muziek. Geen geijkte christelijke en kerkelijke "tale Kanaäns" maar toespraken en liederen met woorden en beelden waarin moderne mensen communiceren. Ook de gemeenteopbouwbeving ontleent veel aan de hedendaagse cultuur, met name de moderne bedrijfscultuur. Een manager van de AMRO-bank zal in het gemeenteopbouwprogramma van zijn kerk veel tegenkomen dat herkenning oproept. Bijv. de sterkte/zwakke-analyse van de gemeente. De gaventest zal hem doen denken aan het aanboren van "human resources" (verborgen hulpbronnen van menselijk talent) in het personeelsbestand. En de nadruk op visie voor de toekomst en doelgericht planmatige aanpak van gemeentewerk zullen hem bekend voorkomen uit de wereld van directievergaderingen.

In dit artikel willen we een tweetal vragen over culturele relevantie aan de orde stellen. In de eerste plaats een vraag van twijfelaars of critici. Culturele relevantie in de gemeente van Jezus Christus! Is dat wel op zijn plaats? Halen we zo de wereld niet in de gemeente? Is dat geen wereldgelijkvormigheid? In de tweede plaats kritische vragen aan enthousiaste vóórstanders. Beseft u op welk niveau u bezig bent? Niet op het niveau van schriftuitleg, of het herontdekken van het geheim van nieuwtestamenteisch gemeentelven. Culturele relevantie heeft te maken met de verworteling van de christelijke gemeente in de heersende cultuur. Het gaat hier in om dezelfde thema's als waarin het ooit ging in het proces van de kerstening van Europa. Om het technisch te zeggen: het gaat om *inculturatie* van het christelijk geloof.

Bijbelse fundering van inculturatie

Inculturatie is niet per definitie zondige wereldgelijkvormigheid. Integendeel! Inculturatie is allereerst de wijze waarop God in zijn verlossend handelen ons mensen tegemoet treedt. Het is bekend dat elementen uit verschillende oudtestamentische feesten - bijv. het paasfeest - een voorgeschiedenis hebben als oogstfeest. Elementen uit het paasfeest bestonden reeds voor Israëls uittocht uit Egypte en hadden hun plaats in een cultuur van landbouwers. Onder leiding van God zijn delen van deze cultuur uitdrukingsvorm geworden van Gods verlossende handelen. Je kunt met recht beweren dat de incarnatie een vorm van inculturatie is. Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond. De eeuwige Zoon van God heeft zich niet als mens verkleed. Hij was echt mens. Jezus was mens in een bepaalde cultuur. Hij was geen Romein, geen Griek, maar een Israëliet. Hij was echt helemaal een Israëliet. Hij werd besneden (Luc. 2:21). Hij werd aan God voorgesteld in de tempel (Luc. 2:22 e.v.). Op twaalfjarige leeftijd werd Hij "zoon der wet" en bezocht Hij voor het eerst de tempel (Luc. 2:40 e.v.). Hij ging volgens zijn gewoonte naar de synagoge (Luc. 4:16). Hij verklaarde dat Hij niet was gekomen om de wet van Mozes buiten werking te stellen, maar om deze te vervullen (Mat. 5:17). Hij stierf aan het kruis onder het opschrift "De Koning der Joden" (Luc. 23:38). Kort en goed: de Heiland van alle mensen was helemaal Jood. In godsdienstig en cultureel opzicht, waarbij bedacht moet worden, dat in Israël deze beide kanten van het leven niet echt te scheiden waren. Met de hand op de bijbel kun je zeggen dat God mensen tegemoet treedt op de wijze van inculturatie.

Voorbeelden uit de kerkgeschiedenis

Je kunt de gang van het evangelie door de wereld beschrijven aan de hand van het thema 'inculturatie'. Wanneer zendelingen het evangelie predikten in een nieuwe cultuurkring, namen zij begrippen, beelden en rituelen uit die cultuur over en gaven deze een nieuwe, christelijke betekenis. Uit de talrijke voorbeelden noemen we er enkele. Wanneer archeologen graven onder de fundamente van een kerk uit zeer oude christelijke tijden, stuiten zij dikwijls op resten van een heidense tempel. Dat stukje grond was voor de heidense bevolking de plek voor de ontmoeting met de godheid. Op die plek was de bevolking tot in haar hart te raken. Daarom moest op juist die plek, in een daar te bouwen kerk, de deur open gaan naar de Vader van Jezus Christus! Een voorbeeld van inculturatie! In 724 liet de zending Bonifatius in Duitsland een aan Donar gewijde eik omhakken. Het verhaal gaat dat de eik

in zijn val open spleet in de vorm van een kruis, en zó op de grond terecht kwam. Een veelzeggend verhaal! Een heidense eik werd vervangen door het kruis als 'boom des levens'. De christelijke zending maakte gebruik van de plaats die bomen in een cultuur innemen. Waarom? In de Germaanse cultuur stonden eiken ook geplant in het hart van mensen. Via bomen had je toegang tot hun ziel. Inculcuratie! Het is bekend dat in het proces van de kerstening van Europa het kerstfeest de plek is gaan innemen van het heidense midwinterfeest. Wanneer de dagen weer begonnen te lengen vierden onze heidense voorvaders de komst van licht en leven. De viering van de geboorte van Jezus Christus, het Licht der wereld, werd toen door de kerk in die periode van het jaar gesteld. Waarom? De bevolking had vanuit haar eeuwenoude cultuur een grote gevoeligheid voor de betekenis van 'licht'. Via het beeld van 'licht' kon het evangelie in hun ziel schijnen, en daar duisternis aan het licht brengen en nieuw leven wekken. Op de wijze van inculcuratie!

Inculcuratie in onze tijd

Het proces van inculcuratie heeft geen eind genomen met de kerstening van Europa. Onze cultuur is ondertussen weer ontkerstend. Opnieuw staat de gemeente voor de opdracht om het christelijk geloof ingang te doen vinden in de harten van mensen, door gebruik te maken van toegangswegen die de na-christelijke cultuur biedt. We wijzen nu op enkele kenmerken van onze huidige cultuur, en geven aan hoe christelijke vernieuwingsbewegingen als de Willow Creek-beweging en de gemeenteopbouwbeving, daar op inspelen.

Onze cultuur is in hoog tempo een *beeldcultuur* aan het worden. Ik ben nog opgegroeid in een woordcultuur. Wanneer op school de meester merkte dat je boeken met stripverhalen bij je had, werden die afgenomen! Het geschreven woord was goed. Het beeld was slecht. Overigens dateerde die cultuur van het geschreven woord vanaf de uitvinding van de boekdrukkunst in de 15^e eeuw. In de eeuwen daarvoor werd in kerken het evangelie letterlijk verbeeld en in toneelspel (passiespelen) zichtbaar en hoorbaar gemaakt. De televisie heeft een nieuwe beeldcultuur geïntroduceerd. En creatieve christelijke geesten spelen daar op in. In Amerika heb je het fenomeen van de 'electronic church'. Tienduizenden worden op zondagochtend gezegend via het beeldscherm. Maar ook in kerkgebouwen wordt het beeld weer medium. Mime, dans en toneel worden gebruikt als expressievorm in de communicatie van het evangelie.

Onze cultuur is steeds meer een *ervaringscultuur* aan het worden. Lang hebben rede en intellect de hoogste waarderingscijfers gekregen. Maar er is tenminste een subcultuur ontstaan waarin de ervaring hoger scoort dan de rationaliteit. In charismatische en evangelicale geloofsgemeenschappen zien we de uitwerking van deze culturele klimaatsverandering. In hun samenkomsten staat niet de preek centraal, maar de lofprijzing, het getuigenis, de voorbede, het appèl, de ontmoeting. De klassiek reformatorische preek heeft het stempel van een intellectuele leerrede, waarin theologische waarheden worden verkondigd. Zingen, bidden, in de dienst naar voren komen en de handen opgelegd krijgen, zijn ervaringen waarvan sterke impulsen uitgaan. Op de thermiek van zulke ervaringen verheft een mens zich boven het vlakke land van het alledaagse leven.

Onze cultuur is een *individualistische* cultuur. Het individu met zijn problemen, verlangens, vrijheid en rechten staat centraal. In onderwijs en allerlei vormen van therapie gaat het om individuele zelfontplooiing. De Willow Creek-beweging beweegt kerken om diensten te organiseren waarin de buitenkerkelijke als individu kan komen en gaan. Hij wordt getrakteerd op een wervelende religieuze show van muziek, toneel en flitsende toespraken. Hij neemt er uit mee wat hem aanspreekt. Hij kan een anoniem toeschouwer blijven. Als hij dat voor zichzelf wil, is vrijwilligheid gewaarborgd. Om Willow Creek recht te doen moet hierbij opgemerkt worden dat de beweging dit individualisme niet heilig verklaart of cultiveert. Integendeel! De bedoeling is een geïnteresseerde gast te leiden in de richting van een geëngageerd christelijk leven, waarin hij zich in gemeentelijke cellen of thuisgroepen ook aan medegelovigen geeft. Maar in dit artikel gaat ons het er om, om aan te tonen dat de Willow Creek-beweging in haar 'diensten voor zoekers' creatief inspeelt op individualistische trekken in onze cultuur. Een gedeelte van het geheim van het succes van de beweging is het geheim van inculcuratie.

Tenslotte kijken we naar de modellen die de gemeenteopbouwbeving aanreikt voor het leidinggeven aan gemeentelijk werk. Deze modellen zijn voor een belangrijk deel ontleend aan de moderne *bedrijfscultuur*. De gemeenteopbouwprogramma's spreken van 'visionair leiderschap' en 'doelgerichte planmatige aanpak' van gemeentewerk. Desgevraagd wordt doorgaans ontkend dat predikanten en voorgangers gemeentemanagers behoren te zijn. Hun leiderschap moet geestelijk worden verstaan. Maar toch... Is er echt geen verband tussen het verschijnen van een nieuw voorgangersbeeld en de huidige trends in het bedrijfsleven? Dat verband is er ontegenzeggelijk. De westerse (bedrijfs)cultuur van doelmatig, grensverleggend en toekomstgericht ondernemerschap is voor een gedeelte het klimaat waarbinnen de gemeenteopbouwbeving is opgekomen. Is daarmee deze kijk op het voorgangerschap als 'ongeestelijk' gediskwalificeerd? Neen! Jezus zei eens met het oog op een bepaalde kwestie: 'De kinderen der wereld gaan met veel meer overleg te werk dan de kinderen des lichts' (Luc. 16:8). De voorganger

van een gemeente kan in sommige opzichten best een lesje leren van de directeur van een succesvol bedrijf. Het is trouwens niet de eerste keer dat ontwikkelingen in maatschappij en cultuur hun stempel op de wijze waarop in de gemeente leiding wordt gegeven. De geschiedenis levert hiervan talloze voorbeelden. We kiezen er twee uit.

- De opkomst van de 'kerkenraad' zoals die functioneert in geloofsgemeenschappen van het gereformeerde type, valt in de tijd van de kerkhervorming samen met de opkomst van de burgerij in de steden. Gewone burgers kregen politieke zeggenschap in de stadsraad. Tegelijk kreeg in de nieuw ontstane reformatische kerken niet een 'geestelijke stand' het voor het zeggen, zoals in de katholieke kerk. Een maatschappelijke ontwikkeling was christelijk 'gedoopt'
- Geloofsgemeenschappen waarin de gemeentevergadering het hoogste gezagsorgaan is - baptistengemeenten zijn een voorbeeld van dit type - zijn in het eind van de 18^e eeuw vanuit Amerika hun opmars begonnen. Dat was niet toevallig in de tijd waarin in Amerika, voor het eerst in de westerse geschiedenis, een democratie werd gevestigd. Opnieuw zien we hier een maatschappelijke ontwikkeling die het gemeentelijk leiderschap diep heeft beïnvloed. De gemeentevergadering zou je een christelijk gedoopte democratie kunnen noemen.

De gemeente bestuurd door een geestelijke aristocratie (de kerkenraad) | De gemeente als een geestelijke democratie | De gemeente geleid als een succesvolle onderneming... Er is niet zoveel nieuws onder de zon. Door de hele geschiedenis heen hebben culturele en maatschappelijke ontwikkelingen het gemeentelijk leiderschap mede bepaald. Leiderschap moet bij-de-tijd zijn. Daarmee is lang niet alles gezegd over gemeentelijk leiderschap. In de gemeente gaat het om andere zaken dan in Philips. Hier wil slechts beweerd zijn dat door alle eeuwen heen de gemeente van Jezus Christus t.a.v. het leiderschap een kritisch creatief gebruik heeft gemaakt van maatschappelijke ontwikkelingen.

De moraal van dit verhaal

U zult nu misschien vragen: wat moet ik met dit verhaal over Willow Creek, gemeenteopbouw en inculturatie? Misschien krijgt u het gevoel dat op deze manier het inspirerende van deze bewegingen weggeschreven wordt. Dat laatste is geenszins de bedoeling. Een geloofsgemeenschap die zich in onze tijd niet open stelt voor de impulsen die van deze bewegingen uitgaan, mist de trein. Het is een eis van de tijd. Onze cultuur vraagt om deze benadering en aanpak. Maar bij alle enthousiasme en succes moeten we heel nuchter blijven zien dat het hier om een vorm van inculturatie gaat. Om niets minder. Maar ook om niets méér! Deze bewegingen hebben ons niet de nieuwtestamentische passages over de gemeente eindelijk goed leren lezen. Nog minder is het gemeentelijk 'ei van Columbus' uitgevonden. Over dertig jaar zal een veranderde cultuur weer andere eisen stellen en mogelijkheden bieden. Tot aan de wederkomst van Christus houdt het proces van inculturatie niet op!

O.H. de Vries